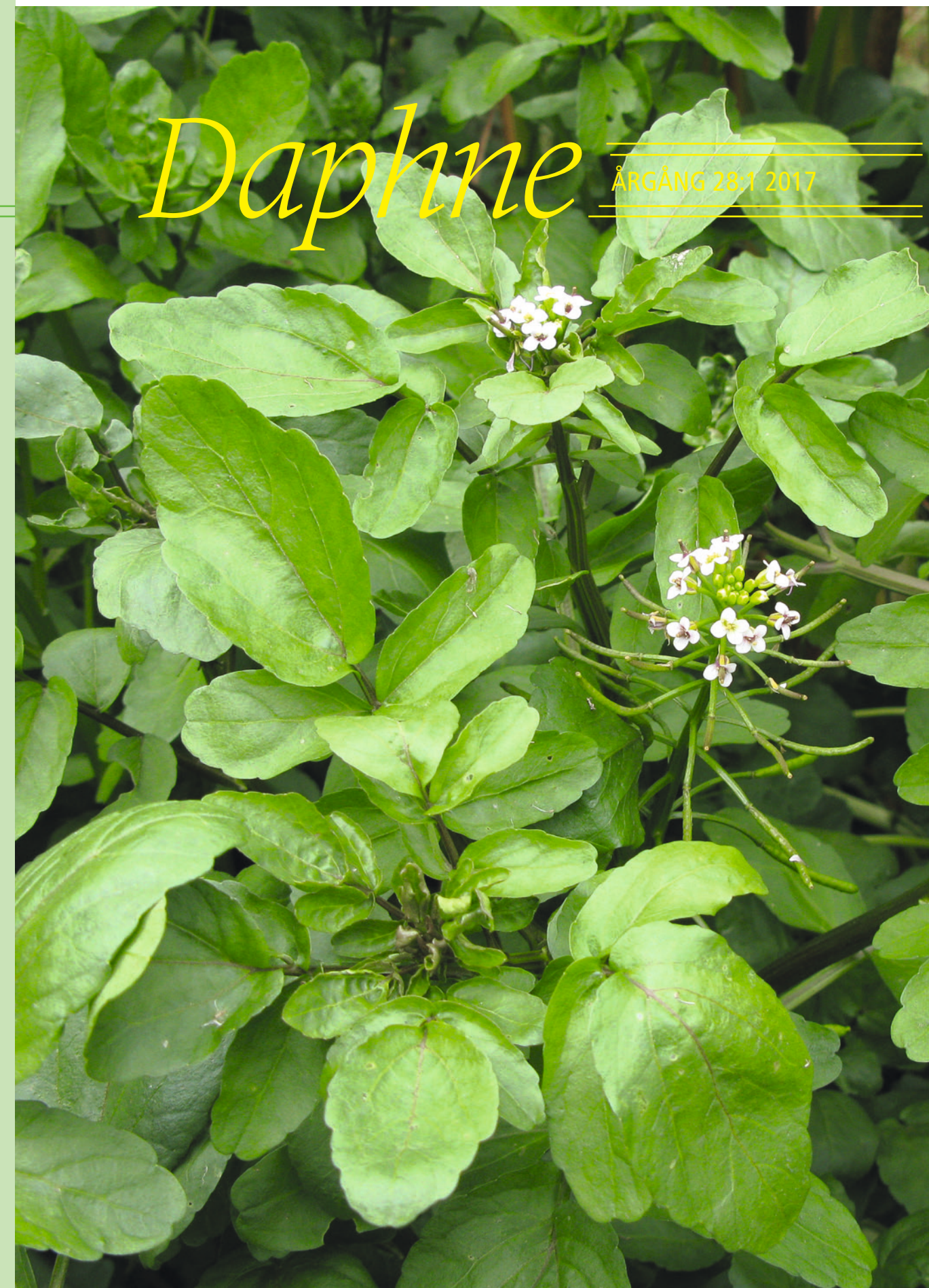

Daphne

ÅRGÅNG 28:1 2017

Daphne

Utkommer med minst 2 nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION

Redaktör Niina Sallmén
072-230 49 95
niina.sallmen@naturforetaget.se

Fackgranskare Thomas Karlsson
070-546 12 04
thomas.karlsson@nrm.se

Teknisk redaktör Lena Eliasson
070-651 25 27
lena@grafiskaspranget.se

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Henry Gudmundson
Önskegången 71
135 54 Tyresö
E-post: info@bsis.org
Hemsida: www.bsis.org
Plusgiro: 196094-7
Ordinarie medlemsavgift 2017: 175 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o ArtDatabanken SLU
Box 7007
750 07 Uppsala
E-post: upplands.botaniska.forening@gmail.com
Hemsida: upplandsbotaniska.se
Plusgiro: 327956-9
Medlemsavgift 2017: 120 kr

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 175 kr (2017) och administreras av Botaniska Sällskapet.

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Årgång 28 nr 1 2017

ISSN 1101-5527

Rentryck AB, Tullinge

Bidrag till Daphne mottages tacksamt!

Manus skickas till redaktören via post eller e-post till niina.sallmen@naturforetaget.se

Instruktion till författare

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. Artiklar som är längre än en Daphne-sida bör delas upp i stycken med under-rubriker. Vetenskapligt namn ska anges för varje art första gången den nämns i den löpande texten, men om texten kan upplevas svåräst på grund av många artnamn kan de vetenskapliga namnen istället samlas i en separat lista. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till.

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post eller USB-minne. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – tag kontakt med redaktionen i god tid! Författare ska tillåta att Daphne läggs ut på BSISs och UBFs hemsidor. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Ordföranden har ordet:

NU ÄR DET min tur att skriva en ledare för *Daphne*, det blir min första egna ledare som ordförande i Upplands Botaniska Förening. Jag har redan suttit som ordförande efter Mora Aronsson i ett år, och jag ser fram emot ytterligare ett år med många intressanta föredrag, roliga exkursioner och möte med nya och gamla medlemmar.

Det börjar äntligen gå mot ljusare tider i skrivande stund, snart är äntligen våren här och det börjar bli dags att ge sig ut och titta på blommor. Jag har redan sett flera vårtecken rapporterade på sociala medier. I år har både UBF och BSIS välfyllda program. UBFs program innehåller alltifrån ett minisymposium tillsammans med Entomologiska föreningen om ängsmarker, till att besöka backsippelokaler i maj och strandmaskrosor senare i sommar. Läs gärna mer om föreningarnas program på respektive förenings hemsida. I år ska vi i UBF arbeta mycket med att värva nya medlemmar eftersom vi vill att fler går ut och njuter av naturen. Tipsa gärna er omgivning om vår förening.

Sist men inte minst vill jag hälsa våra nya styrelsemedlemmar Karin Haulin och Johanna Sköld välkomna.

I skrivande stund ska jag snart på en floraväkterträff som jag ser fram emot. Jag ser även fram emot att börja floraväkta till våren, därför bjuder jag på en bild av en backsippa (t.h.) som är en av mina floraväktararter, och en bild på tibast (nedan) från en av mina floraväktarlokaler.

Jag ser även fram emot ett rikt botaniskt år med mycket arter.

Karolin Ring
ordförande UBF

Upplands
Botaniska Förening

Upprop!

Alla *Daphne*-läsare är välkomna att skicka in artiklar till *Daphne*. Både korta och långa bidrag är välkomna, men förvarna gärna i god tid innan ni skickar in långa artiklar. Vi letar särskilt efter deltagare till vår botaniststafett – en artikelserie där en botanist i taget berättar om sig själv, sitt intresse och kanske om sitt jobb (om man jobbar med något botanikrelaterat).

.....

Deadline!

för manus till nästa *Daphne* är 24 september 2017!

Källfräne – rödlistad, men främmande och invasiv kring Uppsala?

SEBASTIAN SUNDBERG TEXT OCH FOTO

KÄLLFRÄNE *Nasturtium officinale* finns i Sverige bofast på ett 30-tal lokaler i Skåne samt en lokal i Halland. I flera andra landskap upp till mellersta Norrland förekommer den tillfälligt som inkommen eller förvildad från odling (Olsson 2007). Källfräne växer i källpåverkade vatten eller i andra ofta kalkrika och näringsrika vattendrag. Utanför Sverige är källfräne sällsynt i Danmark och är utbredd i större delen av centrala och södra Europa samt i västra Asien och Nordafrika. Arten förekommer dessutom som en införd och naturaliserad kulturväxt i övriga världsdelar (utom Antarktis). Källfräne odlas på många håll i världen som krydd- och sallatsväxt under namnet vattenkrasse

Figur 1. Källfräne fyller upp och "svämmar över" hela det ringlande diket från dagvattendammen vid Enbacken, Årsta i Uppsalas östra utkanter 2016-09-21.

Nertill: Samma plats 2017-02-15 där "skeletten" av fjolårets stjälgar täcker dikeskanten – under vattenytan finns dock gott om mindre, gröna skott!

(‘watercress’ på engelska; CABI 2016). I många länder där den har introducerats har den blivit invasiv genom att snabbt fylla igen vattendrag och kväva inhemsk vegetation (CABI 2016). Källfräne är i Sverige rödlistad som Sårbar (VU) enligt B-kriteriet med motiveringen att arten har en liten förekomstarea i kombination med att utbredningen bedöms som kraftigt fragmenterad och att populationen förmodligen minskar (ArtDatabanken 2015). I Skåne har källfräne försvunnit från 18 av 52 lokaler på bara ett par decennier sedan 1989 medan nyfynd har gjorts på bara tre lokaler under åren 2011–2015 (Olsson & Wigermo 2016).

Flera nyliga etableringar i Uppland

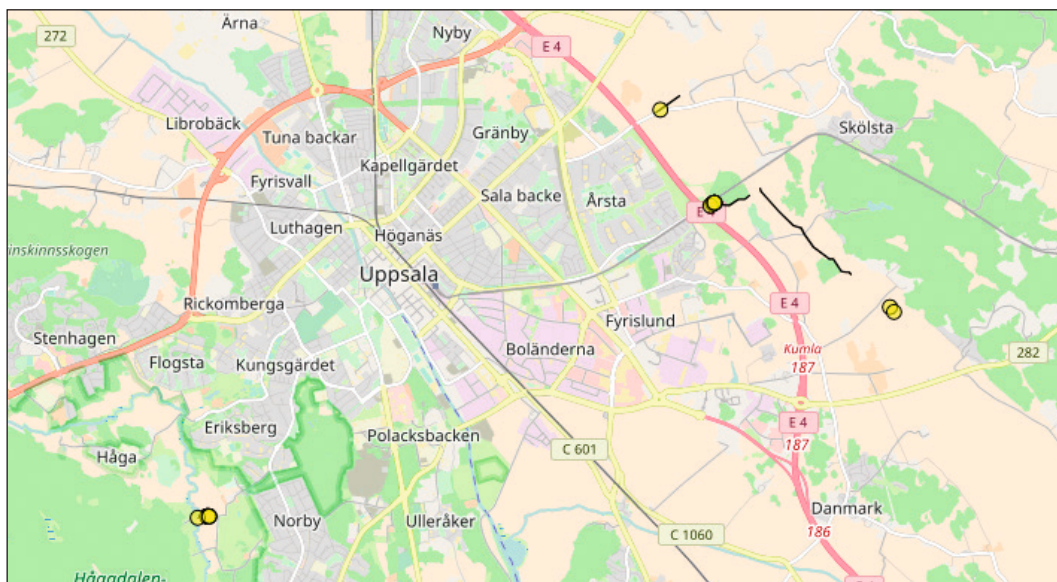
I Jonsell (2010) finns endast ett modernt fynd av källfräne i Uppland: Brunnsviken vid Haga, Solna 1999 (sedd där även 1895–1908). Därutöver finns två fynd från första halvan av 1900-talet på Ekerö. Idag finns minst fem aktuella lokaler i landskapet, varav två på Mälardöarna i Ekerö kommun, upptäckta 2010 och 2011 (Artportalen 2016) – till båda dessa bedöms växten ha spridit sig med vatten från växthus (Patrik Engström, kommentarer i Artportalen).

Jag såg källfräne första gången 25 augusti 2015 när jag i sällskap med Mora Aronsson, Anders Jacobson och Niklas Lönnell besökte Norby källa i Hågadalen i Uppsalas västra utkanter. Efter detta besök fanns en bild inpräntad på näthinnan som jag hade nytta av då jag letade

Figur 2. Blommande källfräne med sina karakteristiska utstående skidor, samt stora, kala blad med få småbladspår, Samnan 2016-09-24.

Figur 3. Karta över Uppsala med förekomsterna av källfräne markerade (gula prickar för begränsade förekomster samt svarta linjer för längre, sammanhängande utbredning i vattendrag).

KARTA FRÅN ARTPORTALEN MED OPEN STREETMAP SOM UNDERLAGSKARTA.

Lokaler kring Uppsala (samtliga inlagda i Artportalen):

1. Norby källa, 290 m SV om Norra Norby gård, Hågadalen, Helga Trefaldighet socken (RT90-koordinater: 6636005, 1600482): längs 120 m av kalkkälla och anslutande källback/dike, skattad yttäckning 2016-09-15: 70 m². Finns även norr om vägen i täckdikesutloppet från källan (1 m²), i kanten av Hågaåns ravin, men hittades inte någonstans längs 200 m av ån nedströms källutflödet 2016-09-26, vilket knappast är förvånande då årummet domineras av tät och högvoxen vass. Upptäckt av Cecilia Rastad (pers. medd.) i juni 2011, då en täckning av knappt 1 m² skattades. Den 1 september samma år uppskattade Håkan Andersson täckningen till 6 m² (Artportalen 2016).

2 a. Årsta-Enbacken, Vaksala socken (6640232, 1607103): i 540 m dike österut från dagvattendamm (troligen anlagd i anslutning till nya E4 2005–2006), beräknad total yttäckning 1 000 m² 2016-09-21 (Figur 1). Utbredningen

upphör (förstås) när det öppna diket övergår i ett täckdike men dyker därefter upp igen efter 150 m kring täckdikemynningen i det större diket/vattendraget Samnan (se nedan). Förekommer även i själva dagvattendammen i tre separata fläckar med en yta av ca 3 m² (se foto på omslagets baksida). Observerades första gången av Sonja Jansson i augusti 2010 med kommentaren "Invasiv, har spridit sig 300–400 m och täpper igen diket" (Artportalen 2016).

2 b. Samnan från täckdikemynningen O Enbacken och nedströms till söder om Knivsbrunna, Vaksala och Danmark socknar. Växer oregelbundet spridd längs en sträcka av 2,4 km. Förekommer i flera större fläckar (max 5 m² per fläck) i den övre delen, men är långt ifrån lika dominant som i diket från dagvattendammen vid Enbacken, då källfränet får kämpa om utrymme och ljus med mer högvoxen vegetation i det djupa diket (Figur 4). Ställvis

meterhöga plantor av källfräne men även små, uppenbarligen relativt nyetablerade förekomster (Figur 5). I de nedre delarna av sträckan blir den mer och mer sparsam så att de två sydligaste förekomsterna (ca 4 m²) ligger 730 m nedströms den närmast föregående (Figur 3). Totalt ca 84 m² källfräne i Samnan. Upptäckt och inventerad av författaren 2016-09-21–25. Ingen ytterligare källfräne noterad i Samnan 1,4 km nedströms/söderut från den sydligaste förekomsten eller upp till 800 m uppströms från täckdikemynningen O Enbacken.

3. Vaskesta, vägdike SO om, Vaksala socken (6641471, 1606270): i 365 m dike längs den f d vägen (Figur 3), beräknad total yttäckning 120 m². Totalt dominant i de övre (västra) 200 m, därefter spridd. Upptäckt av författaren 2016-09-19. Hittades inte nedströms denna förekomst i diket eller i anslutande delar av Samnan (uppströms Årsta-Enbacken).

Figur 4. Källfräne bland stor-
igelknopp och älggräs i det
uträtade vattendraget Samnan,
öster om Uppsala 2016-09-25.

ruderatväxter längs en nyanlagd vägsträcka i Uppsalas östra utkanter 19 september 2016. När jag tittar ned i diket längs ena sidan av vägen ser jag den oförglömliga synen av dominant, "uppvällande" källfräne. Artbestämningen konfirmerades snabbt genom bladkaraktärerna, de vita kronbladen och den relativt glesa nätådringen hos talrika frön i två rader i de utspärrade och trinda skidorna (den rika frösättningen utesluter vinterfräne *Nasturtium x sterile*, alltså hybriderna mellan källfräne och bäckfräne *N. microphyllum*; Figur 2). Det kan tilläggas att jag kört samma vägsträcka närmare 100 gånger under de senaste åren utan att reagera på något oväntat ...

Sedan 2010 har tre förekomster upptäckts kring Uppsala, en väster om och två öster om staden (Figur 3). Varför dyker de upp nu, och när etablerades de? Är de resultatet av avsiktliga insåningar eller utplanteringar ("urban gardening"), oavsiktliga introduktioner från växthus/odlingar (som på Mäläröarna) eller kan de ha etablerats efter naturlig spridning? Inga växthus finns i anslutning till de aktuella Uppsalalokalerna. Lokalerna 2a och 3 nedan ligger på ett inbördes avstånd av endast 1,4 km och de är indirekt sammanlänkade genom att båda dikena mynnar i det uträtade vattendraget Samnan, men utan att källfräne förekommer i vattendragssträckan mellan dikesmyningarna (lokal 3 ligger uppströms lokal 2). Däremot finns arten spridd längs en sträcka av 2,4 km nedströms täckdikesmyningen från lokal 2 i Samnan. Detta innebär en genomsnittlig spridningshastighet av 400 m per år, om en utgår från att den etablerades i täckdikesmyningen 2010.

Figur 5. Troligen nyetablerade fröplantor av källfräne i Samnan 2016-09-24

Främmande och invasiv kring Uppsala – eller kul och modernt inslag i floran?

Kan vi förvänta oss en vidare spridning nedströms längs Samnan och vidare i Funboån, Sävjaån och Fyrisån, eller har det kanske redan skett? Har det skett en sentida ändring av dess odling ("modeväxt")? På samtliga tre lokaler är källfränet totalt dominant över stora ytor, utan några eller få andra kärlväxter – denna egenskap är en av de viktigaste hos växter som betraktas som invasiva, dvs. att de kan konkurrera ut och förhindra andra (ursprungliga) arters förekomst (Tyler m.fl. 2015). Olsson (2007) anger dock att källfräne förefaller konkurrenssvag och är hävdgynnad [i Skåne]. En annan viktig egenskap hos en invasiv art är att den ska ha god spridningsförmåga. Källfränet verkar ha en hög potential att sprida sig ganska snabbt både vegetativt och med frön i lämpliga vatten, men även passivt med däggdjur och fåglar (CABI 2016). Fröna, som har haft nära 100% grobarhet i gröningsförsök, kan hålla sig flytande upp till tolv timmar och kan överleva upp till fem år (Howard & Lyon 1952). Att källfräne redan vid upptäckten var rikligt spridd på åtminstone två av lokalerna (Norby källa kanske undantagen) indikerar att arten har funnits där i flera år innan upptäckten, då dessa dikesmiljöer sällan besöks av botanister.

Skiljer sig dess förekomster i Skåne från de uppländska genom att de här saknar naturliga predatorer som begränsar den mer i dess gamla utbredningsområde? Åtminstone tre skalbaggsarter lever på källfräne: viveln *Amalorrhynchus melanarius*, jordloppan *Phyllotreta tetrastigma* och bladbaggen *Phaedon cochleariae*. *Amalorrhynchus melanarius* är rödlistad som Sårbar (VU) och är bara funnen på en lokal i Skåne, medan de två övriga finns även kring Uppsala (Håkan Ljungberg pers. medd.; Artfakta 2016). Det är väl känt att arter som befrias från sina naturliga fiender snabbt kan expandera och bli dominant, men att deras numerär kraftigt begränsas i närvaro av en predator (Keane & Crawley 2002) – det är dock tveksamt om så är fallet kring Uppsala.

Så, frågan är hur man ska betrakta dessa förekomster. Bör de ses som främmande och invasiva, utan hemortsrätt i Uppland? Eller ska man se dem som ett modernt och intressant inslag i en dikesvegetation som annars brukar domineras av storigelknopp *Sparganium erectum*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, bredkaveldun *Typha latifolia*, älggräs *Filipendula ulmaria*, vass *Phragmites australis*, rörfen *Phalaris arundinacea* eller vattenpilört *Persicaria amphibia*? Kan förekomsterna vara resultaten av långdistansspridning och därmed ha ett naturligt ursprung, och vara viktiga för att minska risken för att denna rödlistade art försvinner från den svenska floran? Nog vore det intressant att göra genetiska jämförelser mellan förekomsterna kring Uppsala, skånskt material och sådant som odlas, för att få reda på ursprunget!

Jag skulle inte bli förvånad om källfräne finns i fler diken och bäckar i Upplands och Sörmlands slättområden. Arten kan sökas året om, bara det är snö- och isfritt i vattendragen. Men, det som står i flororna om att den är vintergrön är en sanning med modifikation. Endast de delar av växten som är i eller under vattenytan håller sig gröna medan de kraftiga, "ovanakvatiska" delarna vissnar ner efter den första riktiga köldknäppen (Figur 1). Så är fallet även i Skåne (Jan Holmgren, floraväktare i Skåne, pers. medd.). Övervintrande blad är oftast små

och saknar sidosmåblad (jfr Figur 5) varför skotten kan förväxlas med vintergrön bäckveronika *Veronica beccabunga* som ofta växer i samma miljöer. Källfränets blad är dock mer långskaftade och cirkelrunda medan bäckveronikans är mer ovala, kortskaftade samt ofta har tydligare naggad bladkant och mer kontrasterande ljus nervatur.

Om du hittar en riklig förekomst, ta gärna med en näve blad hem från icke-blommande skott, skölj dem noga och lägg i sallaten för att göra den nyttigare och smakrikare (smakar som ruccola). Undvik dock konsumtionsplock i anslutning till beteshagar då källfräne kan bära på parasiten leverflundra *Fasciola hepatica* som har sötvattenslungsnäckor som mellanvärd, särskilt amfibisk dammsnäcka *Galba truncatula*, vilken ofta lever på källfräne (Wikipedia 2016). Så ut och leta och bli överraskad!

TACK till Håkan Ljungberg för tipset om potentiella betare på källfräne.

Referenser

- ArtDatabanken 2015. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Artfakta 2016. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. <http://artfakta.artdatabanken.se> [uttag 2016-09-25]
- Artportalen 2016. Rapportsystem för växter, djur och svampar. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. <https://www.artportalen.se/> [uttag 2016-09-25]
- CABI (The Centre for Agriculture and Bioscience International) 2016. *Nasturtium officinale* (watercress). Invasive Species Compendium. <http://www.cabi.org/isc/datasheet/35646#tab1-nav> [uttag 2016-09-24]
- Howard, H. W. & Lyon, A. G. 1952. *Nasturtium officinale* R. (*Rorippa nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek). Biological flora of the British Isles. *Journal of Ecology* 40: 228–238.
- Jonsell, L. (red.) 2010. *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Keane, R. M. & Crawley, M. J. 2002. Exotic plant invasions and the enemy release hypothesis. *Trends in Ecology & Evolution* 17: 164–170.
- Olsson, K.-A. 2007. *Nasturtium officinale* källfräne. Artfakta. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Olsson, K.-A. & Wigermo, C. 2016. Floraväktarna i Skåne rapporterar: Källfräne i Skåne. *Botaniska Notiser* 149(2): 23–26.
- Tyler, T., Karlsson, T., Milberg, P., Sahlin, U. & Sundberg, S. 2015. Invasive plant species in the Swedish flora: Developing criteria and definitions, and assessing the invasiveness of individual taxa. *Nordic Journal of Botany* 33: 300–317.
- Wikipedia 2016. *Fasciola hepatica*. https://en.wikipedia.org/wiki/Fasciola_hepatica [uttag 2016-09-24]

Kontakt Sebastian Sundberg, sebastian.sundberg@slu.se

Kan man lita på Artportalen? Snart!

NATIONELLA VALIDERINGSGRUPPEN
FÖR KÄRLVÄXTER

ARTPORTALEN (WWW.ARTPORTALEN.SE) ÄR en plats där alla kan rapportera fynd av djur, svampar och växter i Sverige. Många har Artportalen som inspirationskälla för privata exkursioner och myndigheterna använder den i sitt naturvårdsarbete. Det är därför viktigt att informationen i Artportalen är korrekt.

Alla rapportörer gör säkert sitt bästa men ibland blir det ändå fel. Då är det viktigt att det finns mekanismer för att upptäcka och rätta misstagen. Ett viktigt redskap är den nyligen tillkomna *Provinskatalogen* för kärlväxter. Den används på flera sätt för kontroll av både gamla och nya rapporter. Kontrollen kallas *validering*, och det finns nu en plan och en organisation för validering av alla organismgrupper i Artportalen.

Hur går valideringen till?

Metod. När man validerar en fynduppgift granskar man all information den innehåller. Allra viktigast är att det är rätt växt. I andra hand kontrollerar man om den geografiska positionen är rimlig och tillräckligt noggrann. I tredje hand granskar man om övriga uppgifter i rapporten är rimliga. Floraväktaruppgifter är specialfall: här läggs fokus på exakthet i lägesangivelser och mängduppgifter.

Om allt verkar stämma får uppgiften status *Godkänd*. Om något inte är OK skriver valideraren ett meddelande till rapportören via Artportalens inbyggda meddelandesystem och ber om mer information eller dokumentation. Dialogen mellan rapportör och validerare är en mycket viktig del av valideringsarbetet. Ofta kan tveksamma fynd godkännas efter komplettering, eller också kommer man överens om att belägg ska tas eller uppgiften markeras som osäker. Ibland går problemet inte att lösa, och då kan uppgiften markeras som *Underkänd*. Då kommer den inte längre att synas i Artportalen. Men är uppgiften rimlig kan den klassas som *Ej möjlig att validera*; då kommer den fortfarande att visas.

Validerare. Valideringen kommer i första hand att ske regionalt – i provinser eller län. Kritiska grupper, exempelvis maskrosor *Taraxacum*, hökfibblor *Hieracium* och björnbär *Rubus* sektion *Rubus*, kommer att valideras på nationell nivå av experter. Regionala validerare utses i samråd mellan de regionala föreningarna och den nyligen bildade Nationella valideringsgruppen för kärlväxter; de får sin behörighet av ArtDatabanken. De regionala validerarna bör ha god kunskap om områdets flora och geografi. Förhoppningen är att det i varje region blir minst 3–4 validerare inklusive floraväktaransvariga.

Maskrosor, en svår grupp som valideras på nationell nivå. Maskrosen på bilden är en fläckmaskros.

FOTO JAN THOMAS JOHANSSON

Att tänka på – i fält och vid datorn

Följ dessa nio tips när du registrerar fynd! Dina uppgifter blir ännu bättre och jobbet blir enkelt för validerarna!

Belägg i form av en pressad växt eller foton är nödvändiga när det gäller särskilt ovanliga eller svårbestämda växter, och för växter som är nya för provinsen. Finns det goda belägg kan osannolika fynd verifieras om de är rätt, och ombestämmas om namnet var fel.

Fotobelägg måste visa detaljerna som man känner igen växten på – är du inte säker på vilka dessa är så ta många foton. Missa inte att lägga upp bilderna på Artportalen!

Pressade belägg är bättre än bilder för dokumentation, och ibland nödvändiga för bestämning. Man kan studera alla detaljer (inte bara de fotograferade); man kan granska småsaker, som hår och blomdetaljer, under mikroskop, och man kan nu också undersöka DNA.

När det gäller växter som är nya för landskapet vill validerarna helst se ett belägg och inte bara ett foto. Det beror på att väldigt många av "nyfynden" är felbestämningar och man måste alltså kontrollera dessa fynd särskilt noga.

Tvekar du om du bör pressa eller fotografera? Du får några tumregler i spalten till höger.

Samla eller fotografera?

Du bör pressa ett belägg om:

- bestämningen inte är helt säker;
- det är en svårbestämd växt på en ny lokal;
- det är ett förstafynd i en region.

MEN samla inte (utan nöj dig med foton) om:

- det är en fridlyst växt, se www.naturvardsverket.se/Var-natur/Djur-och-vaxter/Fridlysta-arter/
- du misstänker att det kan vara en fridlyst växt;
- det är en liten förekomst som riskerar att försvagas av insamlingen. Ta max 10% av skotten;
- växten redan är känd från lokalen.

För tips om hur man pressar belägg, se www.biomus.lu.se/pressa-vaxter

+ Läggtill fynd |
 Granska & publicera (0 fynd) |
 Fältbesök

Fyndegenskaper

Artnamn: ★ **Ryl** Ändra art × Osäker artbestämning
Chimaphila umbellata (L.) W. P. C. Barton Ospotan

Infoga datum: Idag | Igår | Nollställ | Nu | Senaste

Startdatum: ★ Starttid:
 Slutdatum: ★ Sluttid:

Antal: Enhet:
 Ålder/stadium: Kön:
 Aktivitet: Metod:

Skärmbild som visar var kryssrutorna för 'Osäker artbestämning' och 'Ospotan' finns i rapportformuläret i Artportalen.

Koordinater. Ta så noggranna koordinater som möjligt. En noggrannhet på 5–10 m är önskvärd, men 25 m är OK. Undvik sämre noggrannhet än 100 m: redan ±100 m noggrannhet innebär 30.000 kvadratmeter att söka igenom!

Lokalnamn. Ange helst avstånd och riktning till någon fast punkt som finns på kartan: "Drev kyrka, 500 m VNV om" eller "Tjörnarpsjön 100 m N utloppet".

Biotop. Uppgifter om biotop (livsmiljö) är alltid värdefulla, även om det är en vanlig växt. Ta som vana att alltid ange biotop för dina fynd! Bland annat är biotopuppgifter viktiga vid valideringen: är biotopen "rätt" så är det ett tecken på att växten är rätt bestämd, men om biotopen är orimlig så är växten troligen felbestämd.

Vild eller odlad? Artportalen är avsedd för vilda växter, men ibland kan det vara befogat att rapportera en odlad förekomst, t.ex. för att dokumentera var en eventuell framtida spridning började, eller när du vet att växten är utplanterad. Men glöm inte att sätta ett kryss i rutan *Ospotan* när du rapporterar en växt som inte är vild på lokalen. Och omvänt, när du rapporterar en förvildad art så påpeka särskilt under *Kommentarer* att den är förvildad. Står det inget, så vet man ofta inte vad man ska tro, om den var odlad eller förvildad.

Var bestämningen rätt? Är du osäker, kryssa alltid i rutan *Osäker artbestämning*.

Underarter och varieteter. Ange gärna underart eller varietet men bara om du har kontrollerat karaktärerna och sett att det verkligen är den. Rapportera annars fyndet på artnivå. **Ange aldrig underart för att det "ska" vara den i ett visst landskap eller för att den verkar vanligast.** För det första är det "fake facts", för det andra kan ju vår förutfattade mening vara fel, och för det tredje kan man inte skilja uppgifter, där underarten har fastställts, från de uppgifter där underartsnamnet lagts till utan kontroll.

Validering i AB, C och D län

Våra två landskap (Sörmland och Uppland) består ju av tre län (AB=Stockholm, C=Uppsala och D=Sörmland). UBF ansvarar för C län och BSIS för AB och D län, men i båda föreningarna finns mycket kunskap om båda landskapen som vi förstås tillvaratar.

Arbetsformerna för den regionala valideringen utvecklas nu efter hand, och det är spännande och lärorikt att vara med. Vi hoppas att processen blir ett riktigt kunskapslyft både för dem som går in och jobbar som validerare och för dem som får sina uppgifter granskade.

Vill du veta mer? Du kan nå våra regionala validerare genom

BSIS

Lennart Karlén
Rödsippsstigen 1
153 31 Järna
08-551 74 016
lennart.karlen@telia.com

UBF

Anders Jacobson
Hugo Alfvéns väg 4
756 49 Uppsala
0704-322987
anders.jacobson@slu.se

Utförligare om validering och rapportering i ett nyutkommet nummer av *Svensk Botanisk Tidskrift*:

S. Sundberg, T. Karlsson, U.-B. Andersson, M. Aronsson, M. Edqvist, P. Flodin och B. Stridh 2017: Validering av kärlväxtfynd i Artportalen på gång. *Svensk Botanisk Tidskrift* 111(2): 81–89.

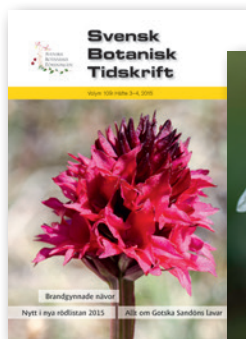
Artikeln är fritt tillgänglig på Internet: <http://svenskbotanik.se/wp-content/uploads/2017/04/Sundberg-mfl-Validering-SBT.pdf>

Välkommen till Svenska Botaniska Föreningen!

Vill du veta mer om våra vilda växter? Gå då med i Svenska Botaniska Föreningen. Vi arrangerar resor både i och utanför Sverige, vi anordnar De vilda blommornas dag och vi reser under de årliga Botanikdagarna till blomsterrika och vackra platser i något svenskt landskap. Vi arbetar aktivt med floraskydd, bland annat genom Floraväktarna. Vi ger ut floror och andra böcker om botanik samt de innehållsrika tidningarna *Vilda växter* och *Svensk Botanisk Tidskrift*.

Just nu kan du bli medlem i föreningen till ett mycket förmånligt prova-på-pris, 150 kr jämfört med normalpriset 275–300 kr.

Gå in på www.svenskbotanik.se/prova-pa.html och välj vilken tidning du vill koppla till ditt medlemskap. Du kan ha båda! Du kan också kontakta vårt kansli direkt på telefon 018-471 28 91.

Hur vanligt är det ovanliga?

Har du sett vit gökärt eller spenört med varierade blad?

ROLF WAHLSTRÖM TEXT OCH FOTO

Gökärt *Lathyrus linifolius* med vita blommor. Nacka-reservatet, Nacka socken, 3 juni 2015.

VI HAR ALLA sett vita former av brunört *Prunella vulgaris* och rödblåra *Silene dioica* eller känner i alla fall till att de finns. Att den vita blomformen förekommer hos dessa arter nämns också i flororna. Men där finns inga uppgifter om att gökärt *Lathyrus linifolius* och tjärblomster *Viscaria vulgaris* kan ha vita blommor. Man kan fråga sig hur vanliga färgavvikelser måste vara för att beskrivas i flororna? Och hur vanligt det faktiskt är med vita blommor på gökärt och tjärblomster?

Vid en kort vandring på Sörmlandsledens första etapp råkade jag en dag i juni 2015 stöta på ett bestånd med gökärt bara cirka 700 meter från Björkhagens tunnelbanestation. Bland dessa fanns ett femtontal exemplar av en liknande ärtväxt med vita blommor och ljusgröna foderblad. Trodde först att det kunde vara en av mig okänd släkting till gökärt, men det var helt enkelt en vanlig gökärt i brudklänning. Några plantor hade ljusa skidor med frön. Det fascinerade mig att beståndet växte på samma mark som den normalt utfärgade formen och att färgavvikelsen därför inte kunde tillskrivas ett annorlunda mikroklimat eller andra näringsbetingelser.

För mig var det ett spännande fynd, men trots att ingen jag frågade sett någon vit gökärt var intresset bland erfarna botanister på sin höjd ljummet. Lustigt nog hittade jag lika slumpmässigt ett bestånd med vit gökärt på Ornö i samband med en exkursion i juni 2016 med floraväktare från Stockholm, så nu har i alla fall flera botanister sett företeelsen. Intresset för fyndet var dock även denna gång tämligen lamt.

Ett annat exempel är vita former av tjärblomster. Vid en exkursion i regi av BSIS till Brandalsund utanför Södertälje i maj 2016 hittade en av deltagarna ett exemplar av en vitblommig växt som hon först inte kände igen. Det visade sig vara en vit form av det i omgivningen vanliga tjärblomstret, intressant nog med den vanliga klibbigheten, som dock inte var svartfärgad utan lika ljusgrön som växten i övrigt. Senare har jag sett denna form på ytterligare ett par platser i Södertäljetrakten, kanske i de fallen förvildade från trädgårdar. När det gäller tjärblomster förekommer nämligen vitblommiga former i trädgårdshandeln under namnet *Lychnis viscaria* 'Alba'. Däremot har jag inte kunnat hitta några uppgifter om att det går att köpa vita former av gökärt, även om det finns normalfärgade gökärtplantor i handeln.

Är det möjligen ännu mer ointressant för botanister att uppmärksamma avvikande bladformer? För trädgårdsodlare och plantskolor är det tvärtom, där är det avvikelserna som är intressanta och kan leda till odlingsvärda produkter.

Vid en utflykt till Kålsö naturreservat på västra sidan av Mörkö hittade jag sommaren 2014 ett bestånd av spenört *Laserpitium latifolium* med vackert varierade blad. Det växte i ett lövskogsbryn intill åkermark, ihop med bland annat vippärt *Lathyrus niger*. Den vanliga blågröna grundfärgen kompletterades med varierande slingor och fält av en ljus grågrön färg. Mycket vackert enligt min mening och borde vara en ren fröjd för en växtförädlare. Men något intresse från andra botanister har jag inte märkt av. Man kan undra varför? Jag hoppas att det inte har att göra med att kanske alltför många är upptagna med att jaga arter som kan läggas till den personliga krysslistan. Vi är väl ändå mer intresserade än så av växternas färger och former. Det vore spännande att höra fler rapporter om form- och färgavvikelser.

Spenört *Laserpitium latifolium* med vackert varierade blad. Kålsö naturreservat, Mörkö socken, 22 juni 2014.

Kontakt
Rolf Wahlström
rolfw44@yahoo.se

Årets växt 2017

– svart trolldruva *Actaea spicata* och röd trolldruva *Actaea erythrocarpa*

Svart trolldruva i blom.
FOTO THOMAS GUNNARSSON

SVART TROLLDRUVA OCH RÖD TROLLDRUVA är fleråriga örter som ingår i familjen ranunkelväxter. Liksom många andra ranunkelväxter är trolldruvor giftiga.

Svart trolldruva blir 30–70 cm hög och har en kort blomklase i plantans topp. Bladen är stora och 2–3 gånger flikiga. Blomningen sker i maj–juni. Blommorna har långa ståndare som skjuter ut. Kronbladen är små, vita och faller snart av. Bären är svarta, blanka, något avlånga och de mognar på sensommaren. Hela växten och blommorna luktar obehagligt.

Svart trolldruva växer i hela landet men mer sparsamt längst i norr. Den saknas på Gotland. Växtplatserna är friska–fuktiga, skuggiga, gärna något kalkpåverkade och steniga. Örtrika lövskogar, rikare granskogar med steniga raviner och bäckar är favoritmiljöer. Växten missgynnas när skogen kalhugges eller marken dräneras.

Röd trolldruva blir 20–50 cm hög med blad som är 4–5 gånger flikiga. Bladen är något ljusare gröna än hos släktingen. Blomningen sker i juni. Blommorna liknar dem hos svart trolldruva men är luktlösa. Bären är klarröda och tydligt avlånga. Ofta blir hela blomaxeln rödaktig när bären mognar ut.

Röd trolldruva växer mer ovanligt i de nordligaste delarna av Sverige, Lycksele lappmark och Västerbotten samt vidare norrut till Torne lappmark och Norrbotten. Växtplatserna liknar dem hos svart trolldruva och är friska–fuktiga, näringsrika och gärna något kalkpåverkade. Skuggiga skogar med rörligt grundvatten, långa bäckraviner och i rasmarker är ställen där röd trolldruva kan växa. Arten är rödlistad i kategori NT (nära hotad). Sällsynt kan svart och röd trolldruva bilda hybrider.

Under 2017 behöver vi din hjälp att rapportera fynd av våra båda arter av trolldruva. Du kan rapportera direkt på Artportalen www.artportalen.se Försök att uppskatta antal plantor. Under rubriken "Biotop" kan du endera använda dig av de fasta alternativ som finns eller skriva i fri text, t.ex. frisk lövskog, rikare granskog, rasbrant m m. Skogar som hyser trolldruvor har ofta andra ovanliga och skyddsvärda växter. Rapportera gärna också dem.

Skicka in dina rapporter senast 15 oktober till:

Ulla-Britt Andersson
Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden
Tel: 0485-332 24. Mobil: 070-536 78 36
E-post: ullabritt.oland@gmail.com

På svenskbotanik.se under "Aktiviteter" och "Årets växt" finns ytterligare information om du behöver.

Floraväktarläger i gränstrakt

BO KARLSSON OCH MARGARETA EDQVIST

MELLAN DEN 10 och 14 augusti samlades ett 15-tal floraväktare på vandrarhemmet Kolmårdsgården för att i några dagar eftersöka hotade arter, så kallade floraväktarter. Deltagarna kom från Uppland i norr till Småland i söder och var mycket förväntansfulla. Många var vana inventerare som fick fungera som gruppledare, andra var nybörjare, men alla var intresserade och duktiga inventerare även om en del inte var fullt insatta i floraväktarverksamheten. Som främsta mål hade vi att försöka återfinna alla kända lokaler med piploka *Pleurospermum austriacum*, en i floraväktariet hittills försummad art, och så många lokaler som möjligt med fältgentiana *Gentianella campestris*. Dessutom skulle vi försöka hinna med att besöka även andra lokaler med hotade arter i samma område. Ett viktigt delmål var att inspirera både ovana och vana inventerare till att göra en insats för hotade arter i sina hemlän eller andra ställen.

Margareta Edqvist som tagit initiativ till lägret hade förtjänstfullt ordnat med boende och mathållning på Kolmårdsgården. Kostnaderna för boendet stod Floraväktarna nationellt för, medan Botaniska Sällskapet i Stockholm stod för mat och reseersättning via Södermanlands läns floraväktarfond. Margareta hade planerat verksamheten genom att dela upp deltagarna i fem grupper om ca tre deltagare, som varje dag fick i uppgift att åka iväg och leta upp lokalerna som hon ritat in på kartor. Tanken var att vi skulle försöka att hinna med 150–200 lokaler i kommunerna Flen, Katrineholm och Nyköping i

Monica Svensson och Anton Johansson som deltog för första gången på ett floraväktarläger.

FOTO MARGARETA EDQVIST

Bladrosett av piploka.
FOTO MARGARETA EDQVIST

Södermanlands län samt även en del i nordöstra delen av Norrköpings kommun i Östergötland (Vikbolandet och Kolmårdsområdet). Varje kväll i samband med gemensam middag avrapporterade vi dagens inventering och skriftliga rapporter lämnades till Margareta, som efter lägrets slut rapporterade in alla fynduppgifter till Artportalen enligt en särskild rutin. I denna artikel redovisas bara de fynd som gjordes i Södermanland. I Östergötland inventerades endast piploka och fältgentiana. Resultaten för piploka kommer att presenteras i ett senare nummer av Svensk Botanisk Tidskrift.

Floraväktarverksamheten drivs av Svenska Botaniska Föreningen med Margareta Edqvist som nationell samordnare. I varje län finns en ansvarig, som i Södermanlands län hittills varit Bo Karlsson. Allt bygger sedan på att det finns ett tillräckligt antal floralväktare, som kan åta sig att med jämna mellanrum övervaka de florallokaler de åtagit sig.

I Södermanland hann vi med att besöka 126 lokaler, med arter som har rapporterats till Artportalen. Bland annat söktes piploka, finnögöntröst, gråmalva, hjärtstilla, höstläsbråken, ljungögöntröst, ryl, fältgentiana, ljungsnärja, vit kattost och strandlumner.

Finnögöntröst *Euphrasia officinalis* subsp. *officinalis* eftersöktes på sju lokaler, vi återfann den på fyra av dessa. Hjärtstilla *Leonurus cardiaca* återfann vi endast på en lokal av fem. Ljungögöntröst *Euphrasia micrantha* var det lika illa för, vi fann den på två av sju lokaler. Ljungsnärja *Cuscuta epithimum* subsp. *epithimum* däremot återfann vi på samtliga sex lokaler vi besökte. Sämre var det för vit kattost *Malva*

pusilla, här besöktes åtta lokaler och vi fann endast ett exemplar på en lokal. Hur var det då för de två arter som var lite mera av fokusarter?

Trettioen lokaler med piploka besöktes i Södermanland, och på sju av dessa återfann vi den. Antalet individer vi fann varierade mellan 1 och 339. På lokalen med 339 ex. var det 81 blommande plantor och 258 med enbart bladrosetter.

Fältgentiana eftersöktes på 32 lokaler i Södermanland, men den återfanns endast på 12 av dessa. Här varierade antalet från 4 till 5000 ex. Flera av de forna betesmarkerna var igenvuxna och inte hävdade idag. Vissa var välhävdade och det såg lämpligt ut för fältgentiana men ändå fann vi ingen. En del marker var alldeles för hårt hävdade vid fel tid för att fältgentianan ska trivas där.

I förbifarten kollades också två lokaler med ryl, som fanns kvar, en lokal med ett massbestånd av gråmalva vid Floda kyrka och en ny lokal för gråmalva som hittades i Floda socken. I ett sandtag vid Broby återfanns strandlumner och på samma ställe hittades en helt ny lokal med höstlåsbräken.

Varje år genomförs ett floraväktarläger någonstans i Sverige. Håll utkik i *Daphne* eller *Svensk Botanisk Tidskrift* eller respektive förenings hemsida. Det är både lärorikt och trevligt att tillsammans med andra under några dagar eftersöka hotade arter samtidigt som du hjälper till att öka kunskapen om dessa arter. Eller varför inte bli floraväktare på hemmaplan! Om du är intresserad så hör av dig!

Till vänster Ljungögontröst, till höger väggkanten där den växte (Tuna socken, V om Gälkhyttedammen; Marsha Thalín i bakgrunden). Ljungögontröst har vanligen vita blommor i östra Sverige. Formen med violetta blommor är mycket ovanlig här men dominerar i västra Sverige. Den är ytterst lik ljung, som den växer tillsammans med.

FOTON JAN Y ANDERSSON

Kontakt

Bo Karlsson, bovil@telia.com
Margareta Edqvist, margareta.edqvist@telia.com

Floraväktarexkursion till Västermurarna, Älvkarleby 7 augusti 2016

SEBASTIAN SUNDBERG TEXT

NIO PERSONER DELTOG i denna rikkärrsexkursion som var den tredje sedan 2013 i UBF:s regi i Älvkarleby kommun. Den här gången visade det sig att det alltid är extra spännande när olika kompetenser är representerade då det finns mer än växter att upptäcka.

Udda orkidérika rikkärr

Större delen av dagen ägnades åt östra delen av Västermurarna, i nordvästkanten av Storfjärden 7 km sydväst om Älvkarleby samhälle, under initierad ledning av den lokale gurun Tommy Löfgren. Huvudattraktionen för dagen var små, gulgröna orkidéer i ett jättespännande, stort och udda rikkärr, med dominans av rikligt förnabildande trädstarr *Carex lasiocarpa*. Det var ofta rejält gungigt, men med avsaknad av karakteristiska rikkärrsarter som axag *Schoenus ferrugineus*, gräsull *Eriophorum latifolium*, ängsstarr *Carex hostiana* och späd skorpionmossa *Scorpidium cossonii*. Det finns inte många ställen i landet där man kan få se alla tre arterna knottblomster *Malaxis monophyllos*, gulyxne *Liparis loeselii* och myggblomster *Hammarbya*

Deltagarna vid exkursionen till Västermurarna 7 augusti, från vänster: Bengt Hemström, Tommy Löfgren, hunden Vivi Löfgren, Ann-Kristin Hedström, Anja Rautenberg, Mora Aronsson, Karin Martinsson, Johan Carlberg och Tomas Carlberg.

FOTO SEBASTIAN SUNDBERG

paludosa på samma dag och växande intill varandra. Det tog ett tag innan vi blev klara över vilken art vi tittade på när det gällde vegetativa exemplar, men det stod snart klart att ett ensamt blad innebar knottblomster (storvuxna, blommande plantor kan dock ha två basala blad) medan två blad innebar gulyxne. Vi fann 27 (varav 13 med fruktställning), 138 (11) respektive 1 (1) exemplar av de tre arterna. Antalet för knottblomster var betydligt lägre än vi hade förväntat oss men det kan nog skyllas på det sena inventeringsdatumet – Tommy hade hittat fler exemplar en månad tidigare på platser där vi i princip kammade noll trots nio par kunniga ögon och gott om tid.

Udda överraskningar

Karin Martinsson tittade "utanför boxen" och lyckades nosa upp ett honfärgat exemplar av den sällsynta dvärgflicksländan *Nehalennia speciosa*, som upptäcktes i Älvkarleby-området först sommaren 2015, och som alla fick se. Karin hittade även en murkla i kärret som efter påföljande gensekvensering i Oslo visade sig vara den ytterst sällsynta *Helvella palustris*, en art som tidigare är funnen i kalkkärr i norra Sverige och Norge. Tomas och Johan Carlberg såg en dvärgbeckasin som vi stötte, vilken kan indikera en häckande population i området. Annat kul var en hel del kärrull *Eriophorum gracile* och vanlig klubbstarr *Carex buxbaumii* subsp. *buxbaumii*, gott om nordlig krokmossa *Drepanocladus tundrae*, guldskedmossa *Calliergon richardsonii* samt sporbärande förekomster av knoppvitmossa *Sphagnum teres* och granvitmossa *S. girgensohnii* (den senare i sumpskogen), vilket inte är helt vanligt!

Ganska nyligen överblommat knottblomster *Malaxis mono-phyllus* i kanten av rikkärret på Västermurarna.

FOTO SEBASTIAN SUNDBERG

Det honfärgade exemplaret av dvärgflickslända *Nehalennia speciosa* som vi såg. Arten verkar ha ett starkt fäste i Älvkarlebys våtmarker, ofta bland större bestånd av trädstarr *Carex lasiocarpa*. Dvärgflicksländan känns igen på sin ringa storlek (bakkroppen mycket smal och endast 2,5-3 cm lång) med ett horisontellt, ljust streck i nacken.

FOTO TOMAS CARLBERG

Den sällsynta murklan *Helvella palustris* som Karin fann. Den påminner om svart hattmurkla *H. lacunosa* som dock främst växer i sandiga skogar och gräsmarker, men kärrmurklan har en högre, smalare fot med huvudsakligen parallella ribbor och sadelformad hatt.

FOTO KARIN MARTINSSON

Gultoppig fingersvamp *Ramaria testaceoflava*, bland väggmossa *Pleurozium schreberi*, som vi såg på några ställen i skogen norr om Västermurarna.

FOTO SEBASTIAN SUNDBERG

Annars dominerade korvskorpionmossa *Scorpidium scorpioides*, spjutmossa *Calliergonella cuspidata* och kärrkammossa *Helodium blandowii* i bottenskiktet i kärret. På återvägen till bilarna plockade flera av deltagarna famnarna fulla med kantareller *Cantharellus cibarius*, och vi såg vackra gultoppiga fingersvampar *Ramaria testaceoflava*.

Avslutning med och utan stor låsbräken

Vi avslutade med ett kortstopp och tittade på en av årets nyfunna lokaler av stor låsbräken *Botrychium virginianum* vid Sandåsrönningen (se Sundberg & Ståhl 2016). Däremot kammade fyra av oss noll när vi sedan försökte hitta ytterligare en ny lokal i en ställvis lämplig ungskog norr om vägen från Västermurarna – där fanns alla de obligatoriska följearterna piprör/bergrör, hästhov, vårärt och blåsippa, men inga låsbräknar – det kräver en hel del tur, tålamod och vässade ögon för att hitta den "store"!

Referens

Sundberg, S. & Ståhl, P. 2016. Stor låsbräken. Specialinventering gav många nya fynd. *Fauna & Flora* 111(3): 20–21.

Kontakt Sebastian Sundberg, sebastian.sundberg@slu.se

Bli fenologiväktare!

Visste du att dina observationer av vårtecken och hösttecken kan bidra till forskning och miljöövervakning om klimatförändringens effekter på växtsäsongen?

Nu bygger länsstyrelserna i Södermanlands och Uppsala län upp ett nätverk av observatörer för att följa upp de svenska miljömålen – och du kan hjälpa till!

Anmäl ditt intresse att delta på www.natureskalender.se!

folj

Natures kalender

SVENSKA FENOLOGINÄTVERKET

Länsstyrelserna

SLU

Fynbos

PATRIK ENGSTRÖM TEXT OCH FOTO

Gladiolus bullatus (Iridaceae).
Western Cape, Fernkloof,
20160924.

Leucadendron cf. *xanthoconus*
(Proteaceae). Western Cape,
Fernkloof, 20160924.

I SYDVÄSTRA SYDAFRIKA, framförallt i Kapprovinsen, finns en biotop kallad fynbos. Biotopen kan liknas vid medelhavsområdets buskmarker men med helt andra växter. Ordet fynbos kommer från holländskans "fijn bosch" vilket i princip betyder fin eller vacker buske. Artrikedomen samt andelen endemer är mycket stor, som en naturlig följd av att Sydafrika inte haft några istider utan evolutionen har kunnat fortskrida ostört över årmiljonerna. Ungefär 2/3 av växterna är endemer och man räknar med drygt 9000 arter på en yta motsvarande Svealand (ca 90 000 km²). De tre växtfamiljerna Restionaceae, Proteaceae och Ericaceae är de största, men även Rutaceae och Rhamnaceae är rikt representerade. Inom familjen Ericaceae är det släktet klockljust *Erica* som dominerar med ca 680 olika arter. Många av klockljustarterna har blommor i de mest fantastiska former och färger. Inom familjen Proteaceae märks framförallt släktena *Protea*, *Leucadendron* och *Leucospermum*. Familjen Restionaceae består av sträv växter och kan sägas ersätta Skandinaviens Cyperaceae även om medlemmar ur den senare förekommer även här.

Det finns fyra endemiska växtfamiljer där Geissolomataceae innehåller endast en art, *Geissoloma marginatum*, medan Grubbiaceae består av tre arter inom släktet *Grubbia* och Penaeaceae har 29 arter

Fynbos. Fernkloof, Western Cape, 20160924.

3 × Ericaceae

Från v. *Erica discolor*,
Erica sessiliflora och
Erica perspicua.

Roridula gorgonias (Roridula-
ceae). Vogelgat, Western
Cape, 20160924.

fördelade på 9 olika släkten. Sist men inte minst bland de endemiska familjerna har vi Roridulaceae med två arter, båda inom släktet *Roridula*, vilka har blad som påminner om dem hos silleshår *Drosera* och som liksom dessa fångar insekter. Men växterna tillgodogör sig inte någon näring från de insekter som fångas av bladen utan låter istället en annan liten insekt, skinnbaggen *Pameridea roridulae*, ta hand om bytena. Växten får sedan sin näring från de exkrementer som den lilla insekten producerar. Familjen Bruniaceae är inte endemisk, men nära på, och innehåller dryga 60 arter fördelade på 6 olika släkten där det största släktet är *Brunia* med 36 arter.

Sammanfattningsvis kan man säga att om du blickar ut över nejden och ser buskar inom familjen Proteaceae, stråväxter tillhörande

Saltera sarcocolla (Penaeaceae). Western Cape, Vogelgat, 20160924.

Restionaceae samt olika arter inom släktet *Erica* så är det biotopen fynbos du ser. Biotopen kräver regelbundna bränder för att mångfalden ska överleva. En del växter gynnas av värmen från dessa bränder medan andra är beroende av själva brandröken för att fröna ska kunna gro. Särskilt inom familjen Restionaceae är det vanligt att fröna behöver brandrök för att kunna gro vilket fått till följd att man i plantskolorna sår dessa i små krukor som sedan ställs in i så kallade röktält. Arterna inom familjen är dioika (med han- och honblommor på olika exemplar) och bladen är tillbakabildade till bruna små skivor. De förekommer i alla storlekar från små, knappt decimeterhöga, plantor till rejäla växter som blir flera meter höga. Man har genom forskning kommit fram till att det mest optimala verkar vara om det brinner med 10–14 års mellanrum. Detta har fått till följd att man på många ställen anlägger bränder om det inte brunnit spontant under motsvarande tidsepok. Områden med fynbosvegetation som är mer än 20 år gammal är mycket sällsynta. Bästa tiden att botanisera bland fynbos är under vårbloomingen som infaller i september.

Litteratur

- Manning, J. & Goldblatt, P. 2012: Plants of the Greater Cape floristic region; 1: *The core Cape flora*. ISBN 978-1-919976-74-7.
Manning, J. 2008: Field guide to fynbos. ISBN 978-1-77007-265-7.
Trinder-Smith, T., Kidd, M. M. & Anderson, F. 2006: *Wild flowers of the Table Mountain National Park*. ISBN 978-1-874999-60-0.

Kontakt Patrik Engström, botanikpatrik@gmail.com

Strandhugg och botanik

Några fynd vid landstigningar i Sörmlands sydöstra skärgård

ROLF WAHLSTRÖM TEXT OCH FOTO
SVEN MALCHEREK FOTO

Ovan: Vit fetknopp *Sedum album* på toppen av den kalkhaltiga klippan. Karta, Sorunda socken, 5 juli 2016.

Höger: Författaren med klibbglim *Silene viscosa*, kungsmymta *Origanum vulgare* och styvmorsviol *Viola tricolor*. Kungsmymta vill ha kalk och sol, medan klibbglim vill ha sol och kväverik mark, men växer lika bra utan kalk. Karta, Sorunda socken, 5 juli 2016.

I SAMBAND MED en rekreationstur runt Muskö i juli 2016 gör vi ett kort spontant stopp vid en halvstor holme utanför den sydöstra kusten alldeles innanför Mysingens södra del, porten till Östersjön. Precis där stäven landar på den 15 meter långa grusiga stranden står en något yvig smal trampört *Polygonum aviculare* subsp. *neglectum* och alldeles intill en annan växt, som jag inte omedelbart känner igen. Det visar sig vara gatkrassing *Lepidium rudera*, en art som enligt floran växer på gator, i vägkanter och på ruderatmark, "helst i gamla städer och byar" (Mossberg & Stenberg 2003). Således har vi hittat den på en mycket märklig växtplats. Hur har den hamnat där? Kanske diförd av fritidsbåtar som ofta söker natthamn vid en klippholme intill den aktuella stranden.

Karta

Vid ett annat tillfälle samma sommar gör vi planerat strandhugg på Karta, en märklig liten ö söder om Mörkö, med fri sikt rakt ut mot havshorisonten. Här fanns från mitten av 1800-talet till början av 1900-talet ett kalkbrott som hörde till bruket på Oaxen. Arbetsstyrkan

Från vänster.
Purpurknipprot *Epipactis atrorubens* växer i hundratal i stenskravlet efter det gamla kalkbrottet. Karta, Sorunda socken, 5 juli 2016.

Grådraba *Draba incana* på klippavsats i kalkbrottet. Den växte även på flera platser i klippskrevorna. Karta, Sorunda socken, 5 juli 2016. Arten förekommer sällsynt på kalkhaltig mark i några fjällområden och på några få ställen i södra Sverige, inklusive Sörmlands skärgård från Nämndö till Trosa. Den är något vanligare i Norrtälje skärgård och på Öland.

var stor och som mest bodde 15 familjer på ön, det fanns skola och en liten affär. En hamn fanns förstås också för utskeppning av kalken, numer är allt detta endast synligt i form av grunder och murrester.

På Karta finns flera kalkgynnade arter, mest iögonenfallande kanske ett stort bestånd av purpurknipprot *Epipactis atrorubens*, cirka 150 blommande plantor. På en klipphylla i det gamla kalkbrottet hittar vi grådraba *Draba incana*, månlåsbräken *Botrychium lunaria*, kalksvartbräken *Asplenium trichomanes* subsp. *quadrivalens* och murruta *A. ruta-muraria*. Uppe på de högre klipporna, där gäss och måsfåglar lämnar sin spillning, växer stora mängder klibbglim *Silene viscosa* tillsammans med kungsmynna *Origanum vulgare*, blodnäva *Geranium sanguineum* och bergkårel *Erysimum strictum*. Även här finns grådraba och kalksvartbräken, samt vackra bestånd av vit fetknopp *Sedum album*. I en klippskreva invid den gamla hamnen finns några plantor av dansk skörbjuggsört *Cochlearia danica* i både blom och frukt, som vanligt

Klibbglim *Silene viscosa* är en ståtlig växt, på bilden cirka 70 cm hög. Den återfinns vanligen på fågelgödslande klippor på mindre öar och skär i ytterskärgården eller yttre mellanskärgården. I markvegetationen syns flera exemplar av grådraba *Draba incana*, kalksvartbräken *Asplenium trichomanes* subsp. *quadrivalens*, stinknäva *Geranium robertianum* och svartkämpar *Plantago lanceolata*. Karta, Sorunda socken, 5 juli 2016.

endast halvannan meter från vattenlinjen.

Sumpholmen

I mitten på juli 2016 ror jag ut till ett litet trädlöst skär på sydöstra Muskö, endast ca 25 × 30 meter och med en höjd av knappt två meter. Skäret kallas Sumpholmen och ligger i yttre delen av Fårjärden, som mynnar ut i Mysingen. Fåglar häckar på skäret, det finns rester av bon efter måsar och änder samt i en vassrugge en stor bale där ett sångsvanpar haft sitt bo.

På toppen av skäret möts jag av ett stort bestånd av klubbglim och jag hittar åter ett par exemplar av dansk skörbjuggsört i en skreva, noterat av mig första gången redan 1959 vid ett liknande strandhugg. Då gjorde jag ingen totalinventering av floran på skäret, men nu har jag hittills vid två besök (15/7 och 1/9) noterat ett 40-tal kärlväxter. Mest intressant, förutom de redan nämnda, är kanske bergkårel, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* subsp. *maritimum*, spjutmålla *Atriplex prostrata*, brådmålla *A. longipes* subsp. *praecox*, strandkrypa *Lysimachia maritima*, saltnarv *Spergularia marina*, mjuknäva *Geranium molle* och ormtunga *Ophioglossum vulgatum*. På den kala toppen av skäret finns lysande bestånd av gul och vit fetknopp *Sedum acre* och *album* samt mindre frekvent även liten fetknopp *S. annuum*. Det mäktigaste intrycket vid julibesöket är de stora bestånden av strandvänderot *Valeriana sambucifolia* subsp. *salina* och strandkvanne *Angelica archangelica* var. *littoralis* på de lägre och fuktigare delarna av skäret. I september domineras bilden av stora bestånd av renfana *Tanacetum*

Västra änden av Sumpholmen,
Muskö socken, 1 september
2016.

Kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* subsp. *maritimum*. I bakgrunden höstgroende bladrosetter av klibbglim *Silene viscosa*. Sumpholmen, Muskö socken, 1 september 2016.

vulgare, kustbaldersbrå och kärleksört *Hylotelephium telephium* subsp. *maximum*. Överallt ser jag också de ljusgröna bladrosetterna till nästa års blommande klibbglimsstjälkar. I driften ligger axslinga *Myriophyllum spicatum*, ålnate *Potamogeton perfoliatus*, vitstjälksmöja *Ranunculus peltatus* subsp. *baudotii* och bandtång *Zostera marina*. Vid mitt andra besök upptäcker jag också ett träd på ön, en cirka meterhög klibbal *Alnus glutinosa*, som tidigare doldes av strandkvannen och strandvänderoten.

Botaniskt nyhetsvärde?

Men har jag sett något av större intresse för andra botanister? Är det verkligen några ovanliga arter? Kanske. I de vanliga flororna anges klibbglim vara sällsynt utmed östersjökusten från Blekinge till Uppland. Det är för mig något överraskande eftersom jag bara i år noterat arten på fyra lokaler, för första gången även i övre tångbältet på en vanlig sandstrand. Men går man till Artportalen finns faktiskt endast sex ytterligare noteringar i hela landet – från Uppland, Småland, Öland, Gotland och Blekinge. Dansk skörbjuggsört anges vara sparsamt förekommande utmed kusten från Bohuslän till Uppland, men det finns totalt endast 18 andra lokaler rapporterade för 2016, från samtliga fem kustlandskap från Bohuslän till Blekinge samt från Öland och Gotland.

Trots detta är det min bestämda uppfattning att det måste föreligga en stor underrapportering. I samband med inventeringar för *Upplands flora* (Jonsell 2010) under perioden 1990–2005 gjordes till exempel drygt 200 observationer av dansk skörbjuggsört och drygt 100 några år

Karta är en långsmal kalkbergsö, endast drygt 100 m bred och cirka 650 m lång. Till vänster syns resterna av kalkbrottet och till höger i horisonten skymtar öppet vatten mot Östersjön.

tidigare för *Sörmlands flora* (Rydberg & Wanntorp 2001). För klubbglim blir siffrorna något lägre, drygt 100 observationer i Uppland och ett 80-tal i Sörmland.

Min uppmaning till alla läsare blir att förena nöje med nöje vid nästa båtut i skärgårdsnaturen. Den ståtliga klubbglimmen ser man på långt håll och den kan till och med noteras utan strandhugg, men för att hitta den danska skörbjuggsörten måste du gå i land och leta i skrevor och på stenstränder. Väl där hittar du säkert några andra spännande arter. På ett annat skär i området noterade jag i somras till exempel sandlök *Allium vineale* och gaffelbräken *Asplenium septentrionale* och på sandstränderna kan man hitta saltarv *Honckenya peploides*, vanlig strandvial *Lathyrus japonicus* subsp. *maritimus*, baltisk marviol *Cakile maritima* subsp. *baltica*, vejde *Isatis tinctoria* och strandmålla *Atriplex littoralis*.

Referenser

- Jonsell, L. 2010: Upplands flora. SBF-förlaget. Uppsala.
Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand. Stockholm.
Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001: *Sörmlands flora*. Botaniska sällskapet i Stockholm. Stockholm.

Kontakt Rolf Wahlström, rolw44@yahoo.se

Uppdatering: uppländska utflyktsmål!

Sedan utgivningen av Upplands flora (2010) har planen varit att följa upp med publicering av botaniska utflyktsmål i Uppland.

Följande är klart:

1. Publicering blir dels i *Daphne*, dels på nätet (ev. bokpublicering blir en senare fråga). Det är inte nödvändigt att publicera kompletta "serier" t.ex. hela kommuner, utan tillgången på färdiga utflyktsmålsbeskrivningar och tidskriftens och föreningarnas planering avgör vad som kommer med i *Daphne*.
2. Det finns lokallistor och ofta textutkast för de flesta kommuner. Två områden Lena Jonsell arbetat mycket med är Tierp och Uppsala. Arbete pågår också bl.a. i Solna och Sundbyberg (se nedan) och Vallentuna.
3. Vi vill presentera ett rikt urval lokaler, för olika behov. Alla beskrivningar som publiceras ska vara användbara! Att komplettera lokallistan och få fram aktuell och väl formulerad information om varje lokal (både botanisk och praktisk) är ett stort jobb. Här finns plats för många som rekognoscerar och testar!

Det är mycket man behöver tänka igenom och kontrollera i fält, t.ex...

- finns de rapporterade växterna kvar? hur hittar man dem?
 - vad passar när: årstid? är det en särskilt bra lokal för morgon/middag/kväll?
 - vägen dit: bästa angöring med kollektivtrafik? hur funkar det med parkering?
 - på lokalen: hur går man bäst? hur långt att gå? är det något man INTE ska göra?
 - vad passar vem: tillgänglighet för rörelsehindrade/synskadade? barnvänligt? finns lämpliga fikaställen?
- För en inbiten botanist gäller det att tänka efter: vad är det som inte är självklart för alla? Ett kul sätt att testa kan vara att locka ut vänner eller familj eller arbetskamrater på promenad eller picknick och dokumentera hur det gick!
4. När ett utflyktsmål publicerats blir nästa utmaning att hålla informationen på nätet aktuell. Vi kanske kan ha ett system med faddrar som tittar till och rapporterar in förändringar?

Är du intresserad av att jobba med detta projekt?

Prata med Lena Jonsell (018-30 24 70) eller Magdalena Agestam (se styrelselistan för BSIS) eller skriv till upl-guide@bsis.org!

Det växer i Solna och Sundbyberg

UNDER 2017 KOMMER vi i BSIS att ägna mycket uppmärksamhet åt Solna och Sundbyberg. Vi samlar in mer uppgifter om vad som växer (för flera växtgrupper saknas nästan uppgifter på Artportalen) och vi rekognoscerar utflyktsmål. Det blir exkursioner och kanske även bestämningsträffar både i och vid sidan av

programbladet. Vi planerar att publicera både inventering och utflyktsmål i ett specialnummer av *Daphne*, förhoppningsvis redan under 2018.

Vill du veta mer eller vara med i vårt "SoSu"-arbete?

Kontakta sosu@bsis.org eller Lars Ekqvist (070-220 61 37) Solberga Ängsväg 9, 125 44 Älvsjö

Rättelse!

I *Daphne* nr 2 2016 föll några namn på fotografer bort i artikeln om exkursionen till Hållnäs. Det är Anja Rautenberg (dvärglumner och flugblomster) och Björn Söderström (guckusko och skogsvägen) som tog bilderna.

Kontaktuppgifter till floraväktaransvariga

AB-län Jan Andersson
Nybodagatan 5, 171 42 Solna
070-674 68 39, jan@bsis.org

C-län Mora Aronsson
Övergrans kyrkväg 8, 746 93 Bålsta
0171-52208, mora.aronsson@habonet.net

D-län Bo Karlsson
Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
0150-391 97, bovil@telia.com

Styrelse 2017

Ordförande Magdalena Agestam
magdalena@bsis.org
08-649 15 69

Vice ordförande Bo Eknert
bosse.e@bsis.org 0737-66 93 08

Sekreterare Måns Persson
mans@bsis.org 073-588 22 27

Kassör Susanna Bogiatzis
susanna@bsis.org
076-555 98 56

Ledamöter Jan Andersson
jan@bsis.org 070-674 68 39
Gunnar Björndahl
gunnar@bsis.org 070-230 54 82
Henry Gudmundson
henry@bsis.org 08-712 80 45
Yolanda Karlsson
yolanda@bsis.org 0720-26 59 41
Ulla Nilsson
ulla@bsis.org 08-25 07 43
Bo Törnqvist
bosse.t@bsis.org 070-667 97 31

Styrelse 2017

Ordförande Karolin Ring
karolin.ring@gmail.com
073-708 800 82

Vice ordförande Anders Jacobson
Anders.Jacobson@slu.se
070-432 29 87

Sekreterare Samuel Jonsson
sammalsamuel@gmail.com
073-342 49 47

Kassör Roger Andersson
roger.p.andersson@slu.se
070-351 50 41

Ledamöter Mora Aronsson
mora.aronsson@habonet.net
0171-522 08, 070-668 26 82
Karin Haulin
karinhaulin@hotmail.com
0705-58 83 14
Cecilia Rätz
Cecilia.ratz@gmail.com
070-516 81 81
Johanna Sköld
jskoeld@hotmail.com
0705-53 63 40
Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63
Karin Wiklund
karinwiklund@telia.com

Daphne

ÅRGÅNG 28:1 2017

Innehåll

-
-
-
-
- 1 Ledare – *Karolin Ring*
 - 2 Källfräne – rödlistad, men främmande och invasiv kring Uppsala? – *Sebastian Sundberg*
 - 8 Kan man lita på Artportalen? Snart!
– *Nationella valideringsgruppen för kärlväxter*
 - 12 Hur vanligt är det ovanliga? Har du sett vit gökärt eller spenört med varierade blad? – *Rolf Wahlström*
 - 14 Årets växt 2017 – svart trolldruva *Actaea spicata* och röd trolldruva *Actaea erythrocarpa*
– *Ulla-Britt Andersson*
 - 15 Floraväktarläger i gränstrakt – *Bo Karlsson* och *Margareta Edqvist*
 - 18 Floraväktarexkursion till Västermurarna, Älvkarleby 7 augusti 2016 – *Sebastian Sundberg*
 - 22 Fynbos – *Patrik Engström*
 - 26 Strandhugg och botanik. Några fynd vid landstigningar i Sörmlands sydöstra skärgård
– *Rolf Wahlström* och *Sven Malcherek*
 - 32 Uppdatering: uppländska utflyktsmål!
 - 32 Det växer i Solna och Sundbyberg

Omslag: Källfräne *Nasturtium officinale*. Foto *Sebastian Sundberg*.